

Korszakalkotó újítás a csatahajóknál

A Szent István csatahajó építésének háttere

Olvasóink lapunk utóbbi két számában szerezhettek tudomást a Szent István osztrák-magyar hadihajó elsüllyedéséről és roncsainak felfedezéséről. Sajnálatos módon a szerző adós maradt a hajó jelentőségéhez méltó bemutatásával, és a hajóról közölt adatok is pontosításra szorulnak. Írásommal ez utóbbi feladatokra vállalkoztam.

Mi az a dreadnought?

A tengeri hadviselésben hosszú ideig a hajókra telepített tüzérség döntötte el a csaták kimenetelét. Az ellenséges hadiflották egymással párhuzamosan, az azonos lobogó alatt harcoló hajók egymás mögött (oszlopban, sodorvonalban) haladva, az ütegfedélzeteiken oldalt sorban elhelyezkedő ágyúikkal vívták meg a tengeri csatákat. Erről a harcmodorról nevezték el a sorhajókat – a harcban résztvevő legnagyobb egységeket.

A harc folyamán a hadihajók igyekeztek a legjobb pozíciót elfoglalni. Ez egy képzeletbeli T betű felső szára volt, ahonnan egy oldalsortúzzal teljesen lesöpörhették a merőleges száron csak a tüzérsége töredékét felvonultató hajót.

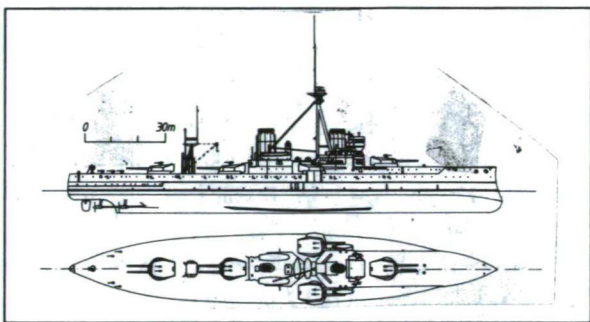
A XIX. század folyamán a kor technikai vívmányainak alkalmazásával – gőzgép, acélpáncélzat, mindkét oldalra tüzelni képes, tornyokban elhelyezett tüzérség – a klasszikus sorhajó páncélos hajóvá alakult. A sorozatos hadikonfliktusok tapasztalatait leszűrve a flották legnagyobb egységeit állandóan továbbfejlesztették.

Az 1904–05 között lezajlott orosz–japán háborúnak köszönhető, a tüzérséggel felszerelt legnagyobb hajótípus, a Dreadnought születése.

A világ legnagyobb flottájával rendelkező Nagy-Britannia 1906-ban állította szolgálatba a Dreadnought nevű hadihajót, amelyről a csatahajók legkorszerűbb változatát elnevezték.¹

A 18 100 tonna vízkiszorítású hadihajón 10 darab 30,5 cm-es lövegeket 5 toronyban kettesével helyezték el. Egy oldalsortűz alkalmazásával 8 nehéz löveggel lehetett tüzelni. A korábbi csatahajóknál csak 4 darab 28,0 – 30,0 cm-es főtüzérséget alkalmaztak, a hangsúly a 4-12 darabból álló 15,2 – 25,4 cm-es másodlagos tüzérségen volt.² Az új hajó tüzérségi főlénye, magasabb páncélvédettsége mellett elsőként kapott gőzturbinát, ami sebesség főlényt jelentett.

Mindezek fényében a korábbi nagy hajóegységek egycsapásra elavultak, s a tengeri nagyhatalmak hozzáláttak a saját dreadnought-flotta megépítéséhez. Hatalmas verseny indult meg

A Dreadnought csatahajó jellegrajza

abban, hogy ki rendelkezik a legnagyobb tűzérsséggel, legerősebb páncélzattal, legnagyobb sebességre képes csatahajókkal.

Az I. világháborúban Nagy-Britannia 35, Németország 19, az USA 16, Franciaország és Oroszország 7-7, Japán és Olaszország 6-6, Ausztria-Magyarország 4 dreadnought-tal rendelkezett³.

A háborúban győztes hatalmak az erőviszonyok fenntartása miatt 1922-ben megkötötték a washingtoni flotta egyezményt, amely 10 évre szünetet rendelt el az alapvető nagy egységek megépítésében. A félig kész hajókat lebontották, vagy repülőgép-hordozóvá építhették át.⁴

Az egyezmény lejártával mindegyik fél hozzákezdett az újabb flotta fejlesztéséhez. Az elkészültek közül kiemelkedik az 1941-ben átadott japán Yamato és Musashi csatahajók⁵. Méreteik impozánsak voltak. Pusztulásukat érdekes módon nem egy ellenséges csatahajó tűzérssége, hanem repülőgépek támadása okozza. Ez a tengeri hadviselés új korszakát jelentette.⁶

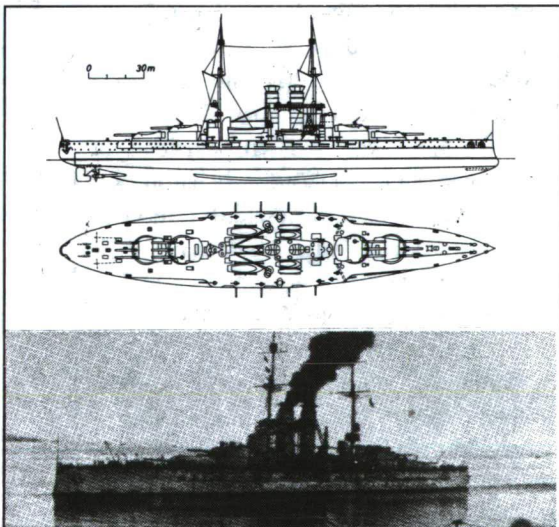
Az osztrák-magyar dreadnoughtok

A fegyverkezési lázból az osztrák-magyar haditengerészet sem maradhatott ki. Az 1909-ben elfogadott 1910. évi költségvetés 312 millió koronát biztosított flotta fejlesztésre. Ebből az összegből 4 dreadnought-ot 3 gyors felderítő cirkálót, több torpedó naszádot építettek.⁷

A magyar nyelvű szakirodalomban tegetthoff-osztályként⁸ ismert hadihajók tervét 1909. április 27-én⁹ fogadták el. A 4 hajó közül 3 Triesztben, 1 Fiumében épült. A hajók tervezője Popper Szigfrid császári és királyi vezérőrnök volt.

Már a Szent István csatahajó építése is izgalmasan indult: a fiumei gyár területén lévő hegy felrobbantásával szerték meg az építéshez szükséges területet. 1912. január hó 29-én kezdtek meg a hajó építését, 1914. január 17-én Mária Terézia királyi hercegnő keresztelte meg és bocsájtotta vízre. 1916. január hó 6-án adták át a flottának a Szent Istvánt¹⁰.

A hajók főtüzérsségét 12 db 30,5 cm-es lövegeket a világon először az ún. hármás toronyrendszerben helyezték el.¹¹ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy 1 toronyban 3 üteg került elhelyezésre (a korábbi két ütegtől eltérően). Óriási előreladást jelentett, hiszen a támadóképesség ereje megsokszorozódott!

A Szent István csatahajó

A tegetthoff-osztályú csatahajók jelentőségét abban látom, hogy egy oldal sortűz alkalmával nehéztüzérsége 5400 kg lövedéket volt képes kilőni, a 6 db ikertornyos francia Jean Bart 4400 kg-jával szemben. Ez a 30,5 cm-es tüzérséggel felszerelt csatahajók között abszolút többséget jelentett. A tüzereje 28-34 %-kal erősebb volt. Ezt a mennyiséget csak nagyobb kaliberű tüzérséggel felszerelt csatahajók tudták felülmúlni.¹²

További értéke e csatahajóknak, hogy a pánélzatot jelentősen lehetett csökkenteni, a védőképesség romlása nélkül! A 4 torony kisebb célfelületet jelentett az ellenség számára, mint az ugyanekkora tüzert több, hagyományos ikertoronyban felvonultató csatahajók.

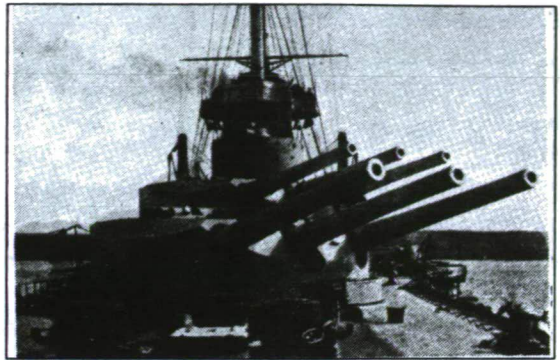
Az osztrák–magyar csatahajók további története

Az első három kész hajó (*Viribus Unitis*, *Tegetthoff*, *Prinz Eugen*) részt vett az Olaszország elleni 1915. május 23–24-i nagyszabású támadásban.¹³ A négy egység együttes bevetésére 1918. július elején került volna sor. Azonban a *Szent István* csatahajót július 10-én egy olasz torpedónaszád elsüllyesztette. (Archív felvételen látható az elszülledés folyamata.¹⁴

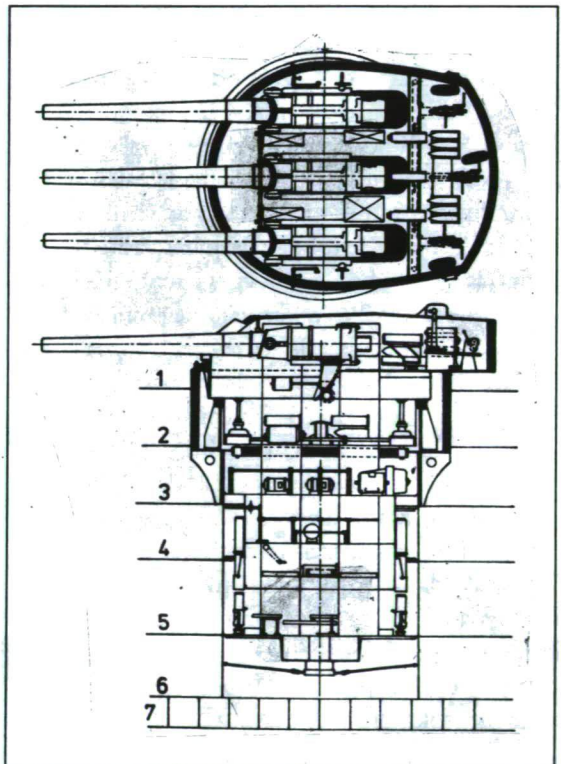
1918. november 1-jén hajnalban az őrség nélküli pólai kikötőbe behatolt egy olasz SLC-15, és elsüllyesztette a monarchia flottájának volt zászlóshajóját a *Viribus Unitist*.

A győztes hatalmak közül Olaszország a *Tegetthoffra* tartott igényt, Velencébe vontatták¹⁶, és a saját flottába akarták beállítani. Az 1922-es washingtoni flottaegyezmény értelmében 1924-ig több más régebbi építésű osztrák–magyar csatahajóval együtt lebontották.¹⁷

A *Prinz Eugent* 1919-ben Cattaróban internálták¹⁸, majd a francia földközi-tengeri flotta célhajójaként fejezte be a

A Szent István csatahajó lövegtornya

A hármás lövegtorony jellegrajza

pályafutását¹⁹.

A maga korában újszerű technikai megoldásokat felvonultató hajók klasszikus tengeri csatában nem vettek részt. Az újszerűség mellett a hajókról menet közben derült ki, hogy magasan van a tömegközéppontjuk. Pusztulásuk ráirányította a figyelmet a nagy költségen épült nagy harcértékű hadihajók nem kielégítő torpedóvédelmére is.

Mindezek semmit sem vonnak le abból a tényből, hogy a világ nyolcadik legnagyobb tengeri hatalma egy új stílust teremtett a hadihajó építésben. Olaszország mellett az Egyesült Államok hadiflottája 1912-től szintén a Tegetthoff-osztály mintájára építette saját csatahajóit.

A világ legnagyobb csatahajói a japán Yamato és testvérhajója is az úttörő osztrák-magyar haditengerésznél alkalmazott 3 löveg egy toronyban elv szerint épült.

Mindezeket azért tartottam fontosnak bemutatni a *Szent István* csatahajó apropóján, mert volt a magyar iparnak egy érdemtelenül elfelejtett aranykorszaka, amikor mind a polgári és mind a katonai életben világszínvonalú termékek születtek. Sajnos, az utókor hajlamos arra, hogy egy kézlegyintéssel elintézzék ezeket az eredményeket. Azt hiszem, hogy nekünk, leendő történészeknek nem szabad elmenni az események mellett, mivel a tények önmagukért beszélnek.

Kovács György Attila

Jegyzetek

1. Bak József – Csonkaréti Károly – Lévy Gábor – Sárhidai Gyula: Hadihajók – típuskönyv. Zrínyi, Bp., 1984. 43–44. o. 361. o. [A továbbiakban: Hadihajók.]
2. Bak József – Lévy Gábor – Sárhidai Gyula: Arzenál'85. Zrínyi, Bp., 1985. 205., 215. o.
3. Hadihajók 47. o. 3. táblázat.
4. Hadihajók 55. o.
5. Kilenc darab 46,0 cm-es főtüzerűvel és 64 170 tonnás vízkiszorítással a világ legnagyobb úszóerődjai voltak. Vö.: Hadihajók 297. o.
6. Az utolsó, csak nehéztüzérséggel vívott csata: 1941. május 24-én a német *Bismarck*-csatahajó elsüllyesztette az angol *Hood*-csatacirkálót. Vö.: Hadihajók 60–61., 405. o.
7. *A Tenger* [– tudományos és társadalmi – tengerészeti és közgazdasági folyóirat] *A Magyar Adria Egyesület Közlönye*. Bp., 1912. év 490. o. [A továbbiakban: *A Tenger*.]
8. Az angol szakirodalomban az azonos tervek szerint épült hajókat egy osztályba sorolják. A hajóosztály megkülönböztető elnevezését általában az elsőként elkészült egység nevére kapja. Esetünkben a *Jane's Fighting Ships of World War I*. Military Press, New York, 1919, 1990.; a 223. oldalán joggal beszélhet *Unitis*-osztályról. [A továbbiakban: *Jane's*.]
9. Az osztrák-magyar és az olasz hármastoronyrendszerű csatahajók építési versenyről értékes információkat közöl. Id. Kovács György: Válasz Kopeckzy Győzőnek vitairatában (kézirat 1988.)
10. *A Tenger* 1914. év 1–15. o.
11. *A Tenger* 1912. év 206. o.
12. *A Tenger* 1912. év 491. oldalon közölt táblázata.

13. Hadihajók 151. o.
14. A Magyar Televízió által készített Lusitania-ügy dokumentumfilmben tévesen a német U-9 által 1914. szept. 22-én elsüllyesztett angol *Aboukir* páncélos cirkáló pusztulásaként mutatták be!
15. SLC – *Liluri a Lenta Corsa* – lassan haladó torpedó. Elektromos meghajtású torpedóból kialakított mini-tengeralattjáró, amelyen lovagló ülésben két békaember foglal helyet. 10-15 méteres mélységben haladva az ellenséges hajó alá vezették a járművet, hozzáerősítették az időzített 250-300 kg-os aknájukat, majd partra úsztak. Vö.: Sárhidai Gyula: Tengerek szürke farkasai. Maecenas, Bp., 1988. 162. o.
16. *Jane's* 223. o.
17. Molnár György: A Monarchia hadiflottájának utóélete. In: Történelmi Szemle 1987/88. 4. 487-511. o.
18. Lásd a 16. jegyzetet.
19. Lásd a 17. jegyzetet.

